

nemzeti ünneppé. És Pukánszky Béla ünnepi beszédében kellő érzékkel eltalálta az odaillő hangot. A lipcei egyetemen a magyarságnak két régi barátja működik: Stumme nyelvész és a kitűnő Becker Fülöp Ágost, aki a budapesti egyetemen évekig volt a romanisztika tanára. Egyikük sem szorult rá a fordításokra, hogy közel férközzék Petőfi költészetéhez s így Gragger Róberttel egyetemben megértő tolmácsolói voltak neki. A berlini egyetem végül az egyedüli jelenleg a külföldön, melyen a magyar irodalomnak tanszéke van (az egyetemi előadások az elmúlt szemeszterben Petőfiről szóltak), s így itt a talaj kellően elő volt készítve a költő imponálás megünneplésére. Az ünnep műsorán a legjelentősebb német művészek szerepeltek, akik szavalattal, dallal és zenével tolmácsolták Petőfi költészetét, az ünnepi beszédet pedig Gragger Róbert, az egyetem magyar tanára tartotta. Egyidejűleg az egyetem Magyar Intézete Petőfi-kiállítást is rendezett, melynek a magyar és idegennyelvű kiadások nagy tömegén kívül különös érdekességet kölcsönöztek Nietzsche kéziratos Petőfi-kompozíciói, Bettina von Arnim Petőfi-versének („Petőfi, dem Sonnengott“), Kertbeny Bettinához írt levelének és Ludwig Fulda fordításainak kéziratai.

De mindezen ünnepeknél maradandóbb értéke lesz annak a kis németnyelvű Petőfi-antológiának, melyet Gragger Róbert adott ki a tarkaköntösű Insel-Büchereiben. A Bonnefon-féle francia jubileumi kiadás után kettőzött örömmel és büszkeséggel vehetjük kezünkbe ezt a művészi érzékkel összeállított, eredetien elrendezett gyűjteményt, melyben a legjobb régi fordítások mellett Ludwig Fuldának, Hedwig Lüdekének és Lorenz Landgrafnak mesteri új fordításaival találkozunk. Mindössze ötvenhárom vers, csak ízelítőt adnak, ha még oly sokoldalút is, de kell, hogy felkeltség az olvasóban a vágyat a költő mélyebb megismerésére. És ezt a vágyat csak nőveli Gragger rövid, tömör, de sokatmondó utószava.

A Petőfi-centenárium Németország felett nem mult el nyomtalanul. A német nép megismert egy költőt, aki most már közel áll a szívéhez. S a költőn át jobban megért bennünket.

Farkas Gyula.

A Bujdosó Könyv angolul. Úgy látszik, nemcsak a színtelen nemzetköziség, nemcsak a nemzetileg közömbös, vagy éppen magyar-ellenes irodalom talál utat a külföldre hazulról. Tormay Cécile regényei már nem egy idegen irodalomban váltak ismeretessé, most pedig Bujdosó Könyve első kötete jelent meg angolul, képmellékletekkel, oly szép, oly előkelő kiállításban, minőről itthon álmok és eltörőnk. A Bujdosó Könyv, mely történelmünk leggyászosabb esztendejét örökítette meg számunkra fájdalmas benyomásokban, a külföld szemében sem pusztán irodalmi mű, bár az alább közölt mértetések mint olyat is szívesen méltányolják. De ami nekünk gyászos emlék és eltörőnk tény, az a nyugatiaknak félelmes memento, s okulás kútfeje. Ahol aggódó nemzeti érzés virraszt a jelen fenyegető kilátásai között, ott mindenütt komoly rokonszenvre s megszívülésre találhat s úgy látszik, talál is egy magyar könyv, mely hasonló aggodalmak szülötte, sőt több ennél: a megalázott nemzeti érzés jajszava.

Az angol fordításhoz Northumberland herceg írt előszót, mely magyarul, — néhány bevezető sor elhagyásával, — ekképen hangzanék:

A Bujdosó könyv „emberi dokumentumnak oly eleven és drámai, stílusa pedig mindemellett oly egyszerű, piperétől és hatásvadasságtól oly teljesen mentes, hogy éppúgy igényelheti azok figyelmét, kik önmagáért szeretik a jó irodalmat s a megható elbeszélést, mint azokét, kik meg kívánják érteni a történelem egy fejezetét, melyről keveset tudhatni ugyan, de amely napjaink nagy világmozgalmaira valóságos fényözönt vetít.

Azok szemében, kiket érdekel az a nemzetközi forradalmi erjedés, mely egy vagy más alakban minden mai civilizált államot fenyeget, megbecsülhetetlen lesz ez a könyv. Az események menete, mely Magyarországon forradalomra vezetett, tőkéletesen mása volt az Oroszországban lejátszódott folyamathoz. Mindkét esetben egy többé-kevésbé nyíltan működő radikális, szocialista és pacifista irányzat szövetkezett egy burkolt felforgató törekvéssel. Magyarországon az utóbbi törekvés a szabadkőműveseknek, a magyar Főiskolák Nemzetközi Szabadgondolkodó

Csoportjának, s a csaknem kizárolag zsidó tagokból álló Galilei-körnek ál-tudományos szervezkedésében jutott kifejezésre.

Mindkét esetben egy alattomos propaganda készítette elő a forradalomhoz vivő utat a műhelyekben, a hadsereg és tengerészet körében. Egyik esetben sem a tömegindulat spontán kitörésének volt eredménye a forradalom, hanem egy gonosz összeesküvésnek, mely saját céljaira használta ki a katonai összeomlás zavarát és ernyedtségét. Egyház és állam teljes megdöntéséhez mindkét esetben egy polgári radikális és szocialista köztársaság felállítása volt az első lépés, melynek célja csak mállasztás és züllesztés volt, előljáróba az államsínyhez, mely átvetetett „a proletariátus diktatúrájába”. Oroszországnak megvolt a maga Kerenszkyje, Magyarországnak pedig Károlyi Mihály.

E könyv Magyarország haláltusáját mutatja be, oly egyén álláspontjáról, aki végigszenvetve annak minden mozzanatát; nem adja elő azonban Magyarországot feltámadását a bolsevizmus sírjából, s itt szűnik meg a párhuzam Oroszországgal. Magyarország szíve egészséges volt; a korrupció, erkölcsi feloszlás és renyheség, mely Oroszországot az emberiség siralomvölgyévé változtatta, nem székelt oly mélyen Magyarországon nemzeti életében. A fajban sokkal több az életerő, sokkal nagyobb benne a vallása és története, hagyományai és szabadsága iránti tisztelet, semhogy tartósabban alávethetné magát annak a lélekpusztító zsarnokságnak. S mégis — és itt a tanulság Nyugateurópa számára — ez a nemzet, mely hagyományai, jelleme és törekvései alapján minden másnál kevésbé látszott volna arravalólnak, hogy elfogadja a kommunizmust, egyidőre áldozatául esett néhány gonosztevő rajongó, egy szellemileg és erkölcsileg perverz csoport deszpotizmusának. S a szerencsétlenség nem annyira a felforgató befolyások hatalmának volt tulajdonítható, mint inkább egyházban, államban s általában a társadalomban a tekintélyek gyöngeségének és gyávaságának.

Egy nagy ipari államban, minő Nagy-Britannia, sokkal kedvezőbb a talaj, mintsem Magyarországon, társadalomellenes filozófiák kitermelé-

sére és forradalmárok gyártására; alattomos propagandának, a kormány kormányzásbeli tehetetlenségének veszedelme, nem kisebb, sőt nagyobb, mint volt Magyarországon. E könyv megmutatja, mily ijesztő következményekkel jár a civilizáció bástyáinak: törvénynek, rendnek, vallásnak még csak ideiglenes megrendítése is, és hogy az emberiség még a XX. században is képes arra, hogy adott pillanatban visszaessék a sötét korok barbárságába és anarchiájába. Orosz-, Olasz- Magyar- és Irország az elmúlt néhány évben ugyanazon regét regélték. A világ legnagyobb birodalmainak egyike most egy élőhalott szenvedéseire kárhoztatott társadalomnak a képét mutatja. Magyar- és Olaszország megmentették magukat erőfeszítésükkel, s talán Európát példájukkal. Irland végzete még inog a mérlegen, de egy egész népesség korrupciója, egy ország ifjúságának rendszeresen arra nevelése, hogy a lázadást tudomány-nyá, a gyilkosságot vallással magasztalja fel, csak egyet eredményezhet. Ha a rákfene elharapódzását sikerült is néhol megállítani, ha a fekélyt itt vagy amott leamputálták is, a méreg még az európai egész politikai testben hat és működik, és pedig nemcsak azon erőszakos módokon, melyek minden idomos és művelt lélekben természetes tiltakozást támasztanak, hanem alattomban is, és álcázva: ál-kereszténység, humanitárius buzgóság, emberi testvériség és a „munka nemzetközisége” köpenyege alatt. Nyílt és burkolt izgatás karöltve jár s egymás kezére játszik. A moszkvai „vörös”, az amszterdami „sárga” internacionale, szocializmus és szindikalizmus különféle árnyalatai: mind egy nagy felforgató mozgalom részesei, mégha hívei nincsenek is ennek valamenynyien tudatában; s a drótot azon titkos társaságok rángatják, melyek ott voltak minden európai forradalom háttérben a múlt század folyamán.

S amint e könyv is tanúsítja, a veszedelem ellenszere nem a megadás, vagy kiegyezkedés, nem új hitek és elméletek keresése, hanem ragaszkodás a régiekhez; nem ábrándokba ringatózás, hanem szembenézés a tényekkel, bátorság, szilárd elhűség; a tekintély hite önnön hivatásában s megerősítése azon dolgok-

nak, melyek még megvannak, de pusztulásnak indultak."

A *Morning Post* március 1-i száma bő és meleghangú cikkben foglalkozik a Bujdosó Könyvvel. Idézi Northumberland herceg előszavának egy tekintélyes részét, mely u. i. tanácsot von le az orosz és magyar események párhuzamos meneteléből, majd pedig részletesen ismerteti a szomorú eseményeket, a Bujdosó Könyv tartalmát.

Önállóbb a *Times* március 2-i számában olvasható terjedelmes ismeretelés, melyből szabadabb fordításban az alábbiakat közöljük:

„Angol férfiak és írók azon fogják észrevenni magukat, hogy saját hazájukat képzelik Magyarország helyére, mikor Tormay Cécile könyvében olvassák, mi sors várhat egy nagy és hazáját választó nemzetre, ha elveszít egy döntő háborút. Az első kételyek döbbenet; hihetetlennek tetsző hírek a front összeomlásáról; a bizonyossá válás; a nagyváros rendjének felbomlása; a különös zajok a sötétségben; a napvilágra toklakodó bestiális arcok; azután meginogása s lezuhanása a társadalmi épületnek, melynek emelésén ezer év dolgozott. — mindez feltalálható e lapokon, villámszerűleg megvilágított képekben, miket a haragtól, méltatlanságtól s a nemtelennek veleszületett gyűlöletétől hatványozott művészetesség fogott fel és válogatott ki.

A szerző azon nézetei, melyek a magyaroknak absztrakt jogaik illetik a köztük élő más fajúakkal való viszonylatban, valamint a módszereket, melyekkel megerősítették és fenntartották főhatalmukat, nem fogadhatók el egészen, de igen hidegvérű olvasó lenne az, ki vele ezek felől vitába szállna azon időre vonatkozólag, amelyről ír. Honfitársaik vitézül küzdöttek nemzeti aspirációikért, s őket banditáktól hátralökve kell látnia a kritikus pillanatban. Lehetetlen magát vele nem azonosítania az olvasónak. Írásmodora nem angolos; lázas; bekezdései megannyi felkiáltások; vannak ott hivatkozások elesett hősökre, utalások régmúlt harcokra, mik angol embernek csak pusztá nevek. De stílusa híven tolmácsolja azon megaláztatásokat, melyeknek a nemzeti eszmények az ő személyében is ki voltak téve; fellobbanó tűz-

ként világít rá egy városra; melyet a csöcselék fosztogat; s a különös nevek egy lovagias mult képét szuggerálják, ellentétben a nemtelen jelenel. Tűzzel kél ki az árulók ellen, kik hazáját feldarabolták, majd hirtelen felmerül előtte mindannak látomása, ami elveszett."

E helyt az angol újság a könyvnek egy rövid részletét idézi a székely menekülés történetéből. Majd így folytatja:

„A szerző, valóban, a nagy írónak nem egy erényével rendelkezik. Mint regényírónak, hírneve túlterjedt hazáján, s hihető, hogy egyéb írásai sokat tettek a nemzeti érzés felélesztésére honfitársai közt s Kun Béla és a kommunisták elűzésének sugalmazására. Jelen kötete — a második is készülöben van — nem jut el még ennek végrehajtásáig. Azon katasztrófa bemutatásával végződik előadása, mely felé mutattak az előadott események mind, — Károlyi bukásával, miután ez ajtót tárt a kommunistáknak; az ijesztő kiáltással, mely végigjárt az utcákon: „Éljen a proletár-diktatúra!"; lövöldözések zajával; s az író azon megjegyzésével, hogy mivel a magyar nők közt ellenforradalmi szervezkedést iparkodott létrehozni, neve ott áll a kiszemeltek jegyzékén.“ x.

Troeltsch Ernő. Az új év első hónapjának végével szomorú hírt hozott a táviró Németország fővárosából, amely a mostanában olyan bőségesen érkező egyéb rossz újságok mellett talán egy-két irodalommal foglalkozó ember szívét ütötte csak meg különösbbe: Troeltsch Ernő, a berlini egyetem tudós tanára aránylag fiatalon, 58 éves korában meghalt. Azok közé tartozik ő is, kiket a nagy csalódást hozó szomorú idők öltek meg. A háború elvesztését, de még inkább a saját népükbe vetett hitüknek a megrendülését sokan a komoly gondolkozók közül nem bírták túlélni. Mind hazánkban, mind Németországban feltűnő gazdag aratást tartott a halál az utóbbi négy-öt évben tudósok, írók, gondolkozók között; főleg azok közt, kik benne éltek népük, nemzetük szellemi fejlődésének örökké változó, hullámozó, eleven folyamában, azt figyelve, mozgástörvényeit kutatva, egészséges áramlásait erejükhez képest segítve, erősítve. Ő is éppen ezek